

Joseph E. Stiglitz ve Küreselleşen Hukuk “Çok Uluslu Şirket Bey Ne Yapıyorsunuz?”

Betül KARAGEDİK¹

Özet

Joseph Stiglitz küreselleşmeye ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel ekonomik örgütlere yönelik ağır eleştirileriyle tanınan Nobel ödüllü ekonomisttir. Bilhassa 1980’li yıllardan itibaren etkisini artıran neoliberal politikalar ve küreselleşme süreciyle birlikte dünyada küresel sermayenin serbest ticaretinin önündeki bütün engeller kalkmıştır/kaldırılmaya çalışılmaktadır. Kapitalizmin pazar ihtiyacı küresel ölçekte giderilmekte ve bu yapılırken sadece çok uluslu şirketlerin kârlarını maksimize etmesi önemsenmektedir. Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi küreselleşmenin en büyük yardımcısı olan kurumlar ile birlikte dünyada sadece çok uluslu şirketlerin isteklerinin dikkate alındığı bir düzen yaratılmaktadır. Dünyada yüzde birlik kesimin refahı her geçen gün büyürken, arka planda daha fazla insan yoksulluğa mahkûm edilmektedir. Küresel sermayenin çıkarları için diğer insanların haklarının nasıl tahrip edildiğini somut olarak gözlemleyebileceğimiz alanlardan biri de fikri mülkiyet haklarının kullanımınıdır. Nitekim Stiglitz de bu konuda “*Economic Foundations of Intellectual Property Rights*” isimli makalesini yazmış ve TRIPS anlaşması ve fikri mülki-

yet haklarının kullanımına ilişkin eleştirilerde bulunmuştur. Çalışmamızda bu hususlar Stiglitz’in eserleri çerçevesinde değerlendirilecek ve tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, neoliberalizm, çok uluslu şirketler, fikri mülkiyet hakkı, Dünya Ticaret Örgütü

GİRİŞ

Joseph Stiglitz küreselleşmeye ve Uluslararası Para Fonu, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü gibi küresel ekonomik örgütlere yönelik ağır eleştirileriyle tanınan Nobel ödüllü ekonomisttir. Halen Columbia Üniversitesi’nde öğretim görevlisi olarak çalışmaya devam etmektedir. Stiglitz günümüz dünyasının problemlerini bizzat tanıklık ederek eleştirmekte ve bunlara çözüm üretmeye çalışmaktadır. Joseph Stiglitz’i önemli yapan noktalardan biri, onun bir zamanlar Dünya Bankası Başkan Yardımcılığı ve Başekonomistliği yapmış bir ekonomist olarak, yani deyim yerindeyse içerden biri olarak², küresel ekono-

1 Araştırma Görevlisi, Galatasaray Üniversitesi, Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, E-posta: bkaragedik@gsu.edu.tr

2 “As James Galbraith writes in one of the book’s dustjacket blurbs, ‘Joe Stiglitz was there. He knows’.”, Timothy KOEHLIN, “Stiglitz and His Discontent”, *Review of Political Economy*, Volume 18 (Nisan 2006), Number 2, s. 262.

mik düzeni eleştirmesidir. Dolayısıyla bu eleştirilerin Stiglitz tarafından da dile getiriliyor olması, bu eleştirileri meşrulaştırmış³ ve ilgili kurumlar tarafından reddedilmesini daha zor bir hale getirmiştir.⁴ Yazımızda Stiglitz’in küreselleşen ekonomiye dair temel görüşlerine dikkat çekilmeye çalışılacak ve uluslararası ekonomi hukukunun sorunları Stiglitz’in gözünden değerlendirilecektir.

A- Yeni Keynesyen Bir İktisatçı: Joseph Stiglitz

Joseph Stiglitz Yeni Keynesyen Okul’a dahil edilmektedir.⁵ Yeni Keynesyen teorisyenler, “*Keynesyen iktisadın temellerini mikroekonomik ve makroekonomik teorideki modern gelişmeler ile*” yeniden kurmakta ve düzeltmektedirler.⁶ Refah devletinin en ünlü teorisyeni olarak kabul edilen John Maynard Keynes’in tarih sahnesine çıkışı 1929 Büyük Buhran Dönemi’ne rastlamaktadır. Bu büyük

ekonomik kriz döneminin ve İkinci Dünya Savaşı’nın sona ermesinden sonra Batı Avrupa’nın sanayileşmiş ya da sanayileşmekte olan devletleri ekonomik olarak yeniden yapılanma süreçlerinde Keynesyen iktisat teorilerini uygulamaya koyarak, refah devleti politikalarının hayata geçmesini sağlamıştır.⁷ Keynes serbest pazarların doğası gereği istikrarsız olduğuna değinerek müdahaleci bir devlet anlayışını savunmuştur.⁸

Ancak kapitalizmin tarihindeki bu refah devleti dönemi çok uzun sürmemiştir ve 1970’lerin sonundan itibaren refah devleti politikaları eleştirilmeye ve etkisini kaybetmeye başlamıştır.⁹ Gerçekten de 1970’li yıllarda yaşanan ekonomik krizden sonra ekonomik liberalizm yeniden canlanmış¹⁰ ve krizin faturası sosyal devlet anlayışına kesilmiştir.¹¹ Keynesyen iktisat “*monetarist bir karşı-devrim*” başlatan Milton Friedman tarafından sert bir

3 KOEHLIN, 2006, s. 257.

4 Charlotte DENNY, “The Contented Malcontent”, <https://www.theguardian.com/business/2002/jul/06/globalisation>, Erişim Tarihi: 26.05.2020.

5 Brian SNOWDON/Howard R. VANE, *Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü*, Çeviri Editörü: Barış Kablamacı, 2. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara 2020, s. 318; Sema YILMAZ GENÇ/ Hamza KADAH, “Yeni Keynesyen Piyasa Etkinliği ve Joseph Eugene Stiglitz”, *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2017, Sayı 13.

6 SNOWDON/ VANE, 2020, s. 382.

7 Michael FREEMAN, “Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları”, Çeviren: Şafak EVRAN TOPUZKANAMIŞ, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt.17 (2015), Sayı 2, s. 170; Sevgi UÇAN ÇUBUKÇU, “Sosyal Demokrasi Melez Bir Politik Gelenek”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, Derleyen: Birsen ÖZ, 9. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016, s. 255.

8 FREEMAN, 2015, s. 170.

9 Yasemin ÖZDEK, *Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine*, 1. Baskı, Nota Bene Yayınları, Ankara 2011, s. 52.

10 FREEMAN, 2015, s. 172.

11 ÖZDEK, 2011, s. 53.

şekilde eleştirilmiştir.¹² Ve “1980’lerle birlikte piyasaların kendi kendini düzelttiği ve verimli olduğu görüşü, sadece muhafazakâr siyasal çevrelerde değil, aynı zamanda Amerikan ekonomî akademisyenleri arasında da yenisinden baskın hale” gelmiştir.¹³ Joseph Stiglitz bütün ekonomistlerin -onun ifadesiyle- serbest piyasa ekonomisi şenliğine katılmadığını, ancak şaşırtıcı şekilde çoğunun bunun içinde yer aldığını belirtmiştir.¹⁴ Ve gene onun ifadeleriyle ekonomi bilimi bir sosyal bilim olmaktan çıkıp serbest piyasa kapitalizminin amigosuna dönüşmüştür.¹⁵

Stiglitz’e göre Berlin Duvarı’nın yıkılması komünist ideolojinin, 15 Eylül 2008 tarihinde Lehman Brothers’ın iflas etmesi de piyasa köktencilığının çöküşünü simgeler.¹⁶ Stiglitz komünist ideolojiye sahip değildir, hatta ona göre demir perdenin yıkılması ile birlikte komünizmi savunan görüşlerin dile getirilmesi de artık zorlaşmıştır.¹⁷

Aynı şekilde “piyasa köktencilığı” olarak isimlendirdiği neoliberalizme de şiddetle karşı çıkar.¹⁸ Eserlerinde Milton Friedman ve Chigaco Okulunu pek çok kez doğrudan hedef almış, Friedman’ın görüşlerini benimseyenler için alaylı bir üslupla “Friedman’ın havarileri” benzetmesini yapmıştır.¹⁹ Ona göre deregülasyon ve özelleştirmelerle vücut bulan neoliberalizm sözünü tutmamış ve tüm dünyada giderek artan eşitsizliğe katkıda bulunmuştur. Yani yükselen dalga tüm gemileri kaldırmamış²⁰ ve “aşağı sızdırma ekonomisinin” gerçeği yansıtmadığı fark edilmiştir.²¹

Stiglitz, Adam Smith’in görünmez eli hakkında böyle bir elin olmadığı için görünmediği yorumunu yapmıştır.²² Ona göre görünmez el teorisi gelişmiş ülkeler için geçerli olsa bile, piyasa sistemi için gerekli olan rekabet ve mükemmel bilgi gibi unsurlar gelişmekte olan ülkelerde tam olarak sağ-

12 SNOWDON/VANE, 2020, s. 193.

13 Joseph E. STIGLITZ, *Serbest Düşüş, Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, Çevirenler: Banu ÖZGÜN/ Emre OZAN, Birinci Baskı, Gündoğan Yayınları, Hiperlink Yayınları, İstanbul, Aralık 2012, ss. 375-376.

14 STIGLITZ, 2012, s. 373.

15 STIGLITZ, 2012, s. 373.

16 STIGLITZ, 2012, s. 345.

17 STIGLITZ, 2012, s. 345.

18 STIGLITZ, 2012, s. 345.

19 STIGLITZ, 2012, s. 373.

20 “Yükselen dalga tüm gemileri kaldırır (*A rising tide lifts all boats*)”; aşağı sızdırma ekonomisini ifade eden bir aforizmadır ve John F. Kennedy tarafından söylendiği iddia edilmektedir. Bakınız: *A Rising Tide Lifts all Boats*, https://en.wikipedia.org/wiki/A_rising_tide_lifts_all_boats, Erişim Tarihi: 26.05.2020.

21 Joseph E. STIGLITZ, *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?*, Çeviren: Ozan İşler, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018, s. 49.

22 Joseph E. STIGLITZ, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı: Trump Çağında Küreselleşme Karşılığı*, Çevirenler: Arzu TAŞÇIOĞLU/Deniz VURAL, 1. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2018, s. 549.

lanamaz.²³ Dolayısıyla Stiglitz’e göre piyasaların kendi haline bırakıldığında iyi işleyeceği varsayımı her zaman doğru değildir.

Stiglitz’e göre “*hükümetler zaman zaman başarısız oldukları için piyasalar başarısız olduğunda piyasalara müdahale etmemelidir iddiasının hiçbir temeli yoktur; aynen tam tersinde olduğu gibi, piyasalar zaman zaman başarısız oldukları için terk edilmelidir iddiasının da herhangi bir temeli yoktur.*”²⁴ Piyasaların da devletlerin de sınırlarının ve başarısızlıklarının bilincinde olarak bir ortaklık içinde çalışması gerekir ve bu ortaklığın yapısı da her ülkenin kendi politik ve ekonomik kalkınma seviyesine göre değişir.²⁵ Yani Stiglitz piyasalar üzerinde dengeli bir devlet müdahalesi görüşünü savunur²⁶ ve bu sınırlı ve dengeli devlet müdahalesi piyasa ekonomisinin etkinliğinin artmasını sağlayacaktır.²⁷ Zaten ona göre yirmi birinci yüzyıl küresel ekonomisinin büyük sorusu devletin rolünün ne olması gerektiği ile ilgilidir.²⁸

B- Joseph E. Stiglitz ve Küreselleşen Hukuk

Bu başlık altında Stiglitz’in küreselleşen ekonomiye dair eleştirilerini inceleyeceğiz. Stiglitz, “*Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*” isimli kitabında küreselleşen ekonomiyi enine boyuna tartışmıştır. Şu detayı belirtelim ki; küreselleşme karşıtı bir ekonomist değildir,²⁹ ancak küreselleşmenin yararlarının iddia edilenden daha azken ödenen bedelin ise buna karşılık çok daha ağır olduğunu vurgulamıştır.³⁰ Stiglitz’e göre küreselleşme işe yarar hale getirilebilir ancak bunun için küreselleşmenin kurallarının yeniden yazılması ve piyasa ekonomisinin sade vatandaşlar için de işleyebilir hale getirilmesi gerekir.³¹

Dar boğazda olan ekonomiler, düşük büyüme oranları, artan işsizlik, küreselleşmenin savunucularının iddia ettiğinden daha az fayda getirdiğini göstermektedir.³² Küreselleşme ile ilgili en temel problemlerden biri çok sayıda insanın yoksullaşmasına

23 STIGLITZ, 2018, s. 302.

24 STIGLITZ, 2012, ss. 380-381.

25 STIGLITZ, 2018, s. 490.

26 Stiglitz, *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı Trump Çağında Küreselleşme Karşıtlığı*, s. 489.

27 Bruce Grenwald, Joseph E STIGLITZ, “Keynesian, New Keynesian, and New Classical Economics”, <https://www.nber.org/papers/w2160.pdf>, Erişim Tarihi: 27.05.2020, s. 36.

28 STIGLITZ, 2012, s. 313.

29 “*Küreselleşmeyi kötüler, çoğunlukla faydalarını görmezden geliyorlar. Küreselleşme yandaşları ise daha da dengesizler.*”, STIGLITZ, 2018, s. 218.

30 STIGLITZ, 2018, s. 222.

31 STIGLITZ, 2018, s. 71.

32 STIGLITZ, 2018, s. 76.

sebebiyet vermiş olmasıdır.³³ Küreselleşme büyük bir ekonomik eşitsizliğe yol açmış ve Stiglitz'in "yüzde birin, yüzde bir tarafından, yüzde bir için" şeklinde ifade ettiği bir ekonomik sistemi ortaya çıkarmıştır.³⁴

Stiglitz'e göre "yirminci yüzyılın sonu ve yirmi birinci yüzyılın başında ortaya çıkan küreselleşme, "serbest ticaret"e değil, yönetilen ticarete dayanıyordu."³⁵ Serbest ticaret adının tam aksine küresel sermayenin yani şirketlerin yararına yönetilen ticaret olmuş vaziyettedir.³⁶ Devletler günümüzde mümkün olan her yolla yani "düşük maaşlar, zayıf yasal düzenlemeler ve azaltılmış vergiler" ile doğrudan yabancı yatırımı çekmek için rekabet etmektedirler.³⁷ Bittabi böyle bir rekabet şirketlerin işine gelmektedir.³⁸ Stiglitz bu bağlamda iki taraflı yatırım anlaşmalarına (*bilateral investment treaty*) da değinir. Ona göre uluslararası yatırım anlaşmaları devletlerin düzenleme hakkına müdahale edebilmektedir.³⁹ Ve bu anlaşmalar şirketlere yüküm-

lülükler tanımadan sadece haklar tanıyan tek taraflı ve hukuki açıdan bir dengeye sahip olmayan belgelerdir.⁴⁰ Dolayısıyla bu perspektiften bakıldığında küreselleşme tek kazanan tarafın şirketler olduğu ve dünyada diğer paydaşların kaybettiği bir "dibe doğru yarış" haline gelmiştir.⁴¹

Stiglitz her şeye rağmen çok uluslu şirketlerle ilgili değerlendirmesini, onların küresel ekonomide karmaşık bir rol oynadığına değinerek bitirir.⁴² Ona göre şirketler bugün küreselleşmenin faydalarının gerçekleşmesinde en büyük araçlardan olmuşken ama aynı zamanda bazı temel problemlerin de kaynağında durmaktadırlar.⁴³ Stiglitz ilgili reformlar yapıldığında şirketlerin sağladıkları faydalar muhafaza edilebilirken, sebep oldukları olumsuz etkilerin ise iyileştirilebileceğini söylemiştir.⁴⁴

Bu bağlamda Stiglitz'in ifadesiyle küreselleşen ekonomiyi yöneten üç ana kuruluşa da değinmek gerekir. Bu üç ana kuruluş Uluslararası Para Fonu,

33 STIGLITZ, 2018, s. 91.

34 Joseph STIGLITZ, "Of The 1%, By The 1%, For The 1%", <https://www.vanityfair.com/news/2011/05/top-one-percent-201105>, Erişim Tarihi: 27.05.2020.

35 STIGLITZ, 2018, s. 95.

36 STIGLITZ, 2018, s. 95.

37 STIGLITZ, 2018, s. 108.

38 STIGLITZ, 2018, s. 108.

39 Joseph E. STIGLITZ, "Regulating Multinational Corporations: Towards Principles of Cross-Border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities", *American University International Law Review*, Volume 23 (2007), Issue 3, s. 465.

40 STIGLITZ, 2007, s. 468.

41 STIGLITZ, 2018, s. 108.

42 STIGLITZ, 2007, s. 557.

43 STIGLITZ, 2007, ss. 557-558.

44 STIGLITZ, 2007, s. 558.

Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütüdür.⁴⁵ Stiglitz kitaplarında bu üç kuruluşu da oldukça ağır bir dille eleştirmiştir. Stiglitz Uluslararası Para Fonu'nun kuruluşundan bugüne gözle görülür bir şekilde değiştiğini belirtmiştir.⁴⁶ Ona göre kurum Büyük Buhran Dönemi'nden sonra “*piyasaların çoğu zaman kötü işlediği inancına dayanarak kurulmuşken, şimdi ideolojik bir coşkuyla piyasaların üstünlüğünü savunmaktadır.*”⁴⁷ Stiglitz'in ifadesiyle, “*Keynes, çocuğunun ne hale geldiğini görseydi mezarında ters dönerdi.*”⁴⁸ Ona göre Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'ndaki çarpıcı değişim, 1980'lerde Thatcher ve Reagan tarafından İngiltere'de ve Amerika'da serbest piyasa övgüsü yapılırken gerçekleşmiştir.⁴⁹ Ve bu kurumlar kendilerinden gelecek borç ve bağışlara ihtiyaç duyan yoksul ülkelere serbest piyasa ekonomisini dikte eden “*misyoner kuruluşlar*” haline gelmiştir.⁵⁰ Aslında sadece yardım isteyen ülkeler değil uluslararası sermaye piyasalarına erişebilmek ve etkili olmak için bu kuruluşlardan “*onay damgası*” almak

isteyen ülkeler de onların serbest piyasa ideolojisini benimsemek zorunda kalmıştır.⁵¹ Halbuki Stiglitz'in benzetmesiyle “*gelişmekte olan küçük ülkeler küçük tekneler gibidir*” ve Uluslararası Para Fonu'nun dikte ettiği liberalleştirme reçeteleri bu tekneleri hazır olmadan fırtınalı denize yollamaya benzemektedir.⁵² Ve sonucu birçok insanın yoksulluğa mahkum edilmesi, bir çok ülkenin de politik kaos ve ekonomik krizle uğraşması olmuştur.⁵³

Stiglitz'e göre Uluslararası Para Fonu ve diğer ekonomik kuruluşlarda böylesi sorunların doğmasına yol açan nedenlerden biri de “*yetki problemi*”-dir.⁵⁴ Uluslararası Para Fonu'nun ve Dünya Bankası'nın faaliyetlerinin neredeyse hepsi gelişmekte olan ülkeler ile ilgilidir.⁵⁵ Ancak buna rağmen bu kuruluşların yöneticileri sanayileşmiş ülkelerin temsilcileri olmaktadır.⁵⁶ İlginçtir ki, Uluslararası Para Fonu'nun başkanı daima Avrupalı, Dünya Bankası'nın başkanı da Amerikalı olur.⁵⁷

Stiglitz'e göre bu kuruluşlar gelişmiş ülkelerin “*ticari ve finansal*

45 STIGLITZ, 2018, s. 224.

46 STIGLITZ, 2018, s. 226.

47 STIGLITZ, 2018, s. 226.

48 STIGLITZ, 2018, s. 227.

49 STIGLITZ, 2018, s. 227.

50 STIGLITZ, 2018, s.227.

51 STIGLITZ, 2018, s.233.

52 STIGLITZ, 2018, s.232.

53 STIGLITZ, 2018, s.233.

54 STIGLITZ, 2018, s.234.

55 STIGLITZ, 2018, s.234.

56 STIGLITZ, 2018, s.234.

57 STIGLITZ, 2018, ss. 234-235.

çıklarları” doğrultusunda faaliyet göstermekte⁵⁸ ve çevrenin korunması, işçi hakları, insan hakları gibi meseleler ikinci plana atılmaktadır.⁵⁹ Bu bağlamda General Motors’un Yönetim Kurulu eski başkanı Charles E. Wilson’ın “*General Motors için iyi olan, ülke için de iyidir*” sözü Amerikan kapitalizmini çarpıcı olarak yansıtan bir sözdür.⁶⁰ Stiglitz, Uluslararası Para Fonu’nun da “*finans dünyasının küresel ekonomi için iyi olarak gördüğü şey, küresel ekonomi için iyidir ve yapılmalıdır*” düsturuyla hareket ettiğini belirtmiştir.⁶¹ Ona göre göre Uluslararası Para Fonu “*küresel ekonomik çıkarlara*” hizmet etmek amacıyla kurulmuşken, bugün “*küresel finansın çıkarlarına*” hizmet eder hale gelmiştir.⁶²

Stiglitz’e göre Dünya Ticaret Örgütü de “*küresel adaletsizliklerin ve gelişmiş sanayi ülkelerinin ikiyüzlülüğünün en bariz sembolü*” olan bir kuruluştur.⁶³ Ona göre gelişmekte olan ülkelere, adaletsiz ve gelişmiş ülkelerin çıkarına olan dış ticaret ku-

ralları dikte edilmektedir.⁶⁴ Stiglitz bu bağlamda fikri mülkiyet haklarının kullanımına ve DTÖ’nün kurucu anlaşmasına ek olarak kabul edilmiş ve fikri mülkiyet haklarını düzenleyen⁶⁵ TRIPS anlaşmasına⁶⁶ dair de eleştirilerde bulunur.

Dünya bir bilgi ekonomisine doğru ilerledikçe fikri mülkiyet meselesi önemini artırmaya devam etmektedir.⁶⁷ Stiglitz’e göre TRIPS gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki bilgi farkını daha da derinleştiren ve yoksul insanların hayati önemdeki ilaçlara erişimini finansal yönden zorlaştıran bir anlaşmadır.⁶⁸ TRIPS anlaşmasıyla düzenlenen patent sistemi nedeniyle AIDS gibi hastalıkların tedavisinde kullanılan ilaçların fiyatları oldukça yüksek olabilmektedir.⁶⁹ TRIPS anlaşmasına dair başka bir problem de tek el gücünün giderek büyümesine sebep olmasıdır.⁷⁰ Bilgi rant enstrümanı olarak tek el gücünü artıracak şekilde kullanılmaktadır.⁷¹

58 STIGLITZ, 2018, s. 234.

59 STIGLITZ, 2018, s. 235.

60 STIGLITZ, 2018, s. 459.

61 STIGLITZ, 2018, s. 459.

62 STIGLITZ, 2018, s. 474.

63 STIGLITZ, 2018, s. 522.

64 STIGLITZ, 2018, ss. 522-523.

65 Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS), <http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS>, Erişim Tarihi: 27.05.2020.

66 Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları Anlaşması (*Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights*).

67 Joseph E. STIGLITZ, “Economic Foundations of Intellectual Property Rights”, *Duke Law Journal*, Volume 57 (2008), s. 1695.

68 STIGLITZ, 2018, s. 1694.

69 STIGLITZ, 2018, s. 1701.

70 STIGLITZ, 2018, s. 1702.

71 STIGLITZ, 2018, s. 128.

Stiglitz’in mevcut patent sistemine dair üzerinde durduğu başka bir mesele ise Covid-19 salgını ile birlikte tekrar gündeme gelmiştir. İlaç şirketleri araştırma yapmaya ayırdıkları bütçeden daha fazlasını reklam için ayırmakta ve hayat kurtaran ilaçlar üzerinde çalışmaktansa saç ve cilt bakımı ürünlerine ağırlık vermektedir.⁷² Sonuç olarak Stiglitz’e göre “daha yüksek fiyatlara ve daha az rekabete yol açan herhangi bir fikri mülkiyet hakları sisteminin kaybedenleri sıradan vatandaşlar olacaktır”.⁷³

Stiglitz’in ifadesiyle bugün “küresel devletsiz, küresel yönetim” sistemi var.⁷⁴ Ve ona göre son kırk yıldır “servet sahibine düşük vergi, iş ve ürün piyasalarını deregüle etmek, finansallaşma ve küreselleşme- olarak özetlenebilecek bu neoliberal deney- büyük bir hezimete” uğramıştır.⁷⁵ Stiglitz neoliberalizmin başarısızlığının aşikâr olduğunu vurgulamaktadır.⁷⁶ Ancak burada sorulması gereken soru neoliberalizmin yerine hangi sistemin gelebileceğine ilişkindir. Stiglitz bu soruya “ilerici kapitalizm” (*progressive*

capitalism) olarak adlandırdığı bir sistemle cevap vermektedir ve son çıkan “İnsanlar, Güç ve Kâr: Hoşnutsuzluk Çağında İlerici Kapitalizm” (*People, Power, and Profits: Progressive Capitalism for an Age of Discontent*) isimli kitabında da bu sisteme ilişkin açıklamalar yapmaktadır. Stiglitz’in ilerici kapitalizm olarak isimlendirdiği sistemde piyasa ve devlet arasında dengeli bir ilişkinin geliştirilmesi gerektiği tavsiye edilmektedir.

İlerici kapitalizm, dört ana öncelik üzerine bina edilmiştir.⁷⁷ Bu öncelikler; “piyasa, devlet ve sivil toplum arasındaki dengeyi yeniden restore etmek, ‘milletlerin zenginliği’nin ortak bir yarar için çok sayıda insan grubunun birlikte çalışmasıyla meydana gelen sosyal örgütlenme ve -etrafımızdaki dünyada ne olup bittiğini anlamaya çalışan- bilimsel araştırmanın sonucu olduğunu kabul etmek, ‘Piyasa Konstrasyon’ gücünün artan sorunlarını ele almak ve ekonomik güç ile siyasi nüfuz arasındaki bağı koparmaktır.”⁷⁸

72 STIGLITZ, 2018, s. 1713.

73 STIGLITZ, 2018, s. 131.

74 STIGLITZ, 2018, s. 238.

75 Joseph E. STIGLITZ, “Neoliberalizm Sonrası”, Çeviren: Selva TOR, <https://selvator.com/2019/06/01/neoliberalizm-sonrasi/>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.

76 Joseph E. STIGLITZ, “Neoliberalizm Sonrası”, Çeviren: Selva TOR, <https://selvator.com/2019/06/01/neoliberalizm-sonrasi/>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.

77 Joseph E. STIGLITZ, “Neoliberalizm Sonrası”, Çeviren: Selva TOR, <https://selvator.com/2019/06/01/neoliberalizm-sonrasi/>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.

78 Joseph E. STIGLITZ, “Neoliberalizm Sonrası”, Çeviren: Selva TOR, <https://selvator.com/2019/06/01/neoliberalizm-sonrasi/>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.

SONUÇ

Stiglitz ilerici kapitalizm olarak isimlendirdiği sistemin bir oksimoron olmadığını altını çizer ve küresel ekonominin çıkmazlarını aşmak için bir yol olduğunu belirtir.⁷⁹ Ona göre şu an içinde bulunduğumuz dönem Büyük Buhran Dönemi'ne benzemektedir.⁸⁰ Ve nasıl ki Büyük Buhran Dönemi, Keynes'in önerdiği refah devleti politikalarıyla aşıldıysa; şimdi de ekonomik düzenin çok koldan gerçekleştirilecek böyle bir reforma⁸¹ ve devletin oynayacağı role ihtiyacı vardır.⁸²

KAYNAKÇA

- FREEMAN, Michael: “Neoliberal Politikalar ve İnsan Hakları”, Çeviren: Şafak EVRAN TOPUZKANAMIŞ, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 17 (2015), Sayı 2.
- KOEHLİN, Timothy: “Stiglitz and His Discontent”, *Review of Political Economy*, Volume 18 (Nisan 2006), Number 2.
- ÖZDEK, Yasemin: *Şirket Egemenliği Çağı Sosyal Devletten Ceza Devletine*, 1. Baskı, Nota Bene Yayınları, Ankara 2011.
- SNOWDON, Brian/ VANE, Howard R.: *Modern Makroekonomi Temelleri, Gelişimi ve Bugünü*, Çeviri Editörü: Barış KAB-

LAMACI, 2. Baskı, Efil Yayınevi, Ankara 2020.

- STIGLITZ, Joseph E.: “Regulating Multi-national Corporations: Towards Principles of Cross-Border Legal Frameworks in a Globalized World Balancing Rights with Responsibilities”, *American University International Law Review*, Volume 23 (2007), Issue 3.
- STIGLITZ, Joseph E.: “Economic Foundations of Intellectual Property Rights”, *Duke Law Journal*, Volume 57 (2008).
- STIGLITZ, Joseph E.: *Serbest Düşüş, Amerika, Serbest Piyasalar ve Dünya Ekonomisinin Çöküşü*, Çevirenler: Banu ÖZGÜN/ Emre OZAN, Birinci Baskı, Gündoğan Yayınları, İstanbul, Aralık 2012.
- STIGLITZ, Joseph E.: *Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumunu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?*, Çeviren Ozan İŞLER, 6. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2018.
- STIGLITZ, Joseph E.: *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı: Trump Çağında Küreselleşme Karşıtlığı*, Çevirenler Arzu TAŞÇIOĞLU/ Deniz VURAL, 1. Basım, Alfa Yayınları, İstanbul 2018.
- UÇAN ÇUBUKÇU, Sevgi: “Sosyal Demokrasi Melez Bir Politik Gelenek”, *19. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Modern Siyasal İdeolojiler* içinde, Derleyen: Birsan ÖZ, 9. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2016.
- YILMAZ GENÇ, Sema/ KADAH, Hamza: “Yeni Keynesyen Piyasa Etkinliği ve Joseph Eugene Stiglitz”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ekim 2017, Sayı 13.

79 Joseph E. STIGLITZ, “Progressive Capitalism Is Not an Oxymoron”, <https://www.nytimes.com/2019/04/19/opinion/sunday/progressive-capitalism.html>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.

80 STIGLITZ, 2018, s. 528.

81 STIGLITZ, 2018, ss. 528-529.

82 STIGLITZ, 2012, s. 445.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

- A rising tide lifts all boats, https://en.wikipedia.org/wiki/A_rising_tide_lifts_all_boats, Erişim Tarihi: 26.05.2020.
- DENNY, Charlotte: “The Contented Malcontent”, <https://www.theguardian.com/business/2002/jul/06/globalisation>, Erişim Tarihi: 26.05.2020.
- GRENWALD, Bruce/ STIGLITZ, Joseph E.: “Keynesian, New Keynesian, and New Classical Economics”, <https://www.nber.org/papers/w2160.pdf>, Erişim Tarihi: 27.05.2020.
- STIGLITZ, Joseph E.: “Of The 1%, By The 1%, For The 1%”, <https://www.vanityfair.com/news/2011/05/top-one-percent-201105>, Erişim Tarihi: 27.05.2020.
- STIGLITZ, Joseph E.: “Neoliberalizm Sonrası”, Çeviren: Selva TOR, <https://selvator.com/2019/06/01/neoliberalizm-son-rasi/>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.
- STIGLITZ, Joseph E.: “Progressive Capitalism Is Not an Oxymoron”, <https://www.nytimes.com/2019/04/19/opinion/sunday/progressive-capitalism.html>, Erişim Tarihi: 28.05.2020.
- Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Anlaşması (TRIPS), <http://www.telifhaklari.gov.tr/Ticaretle-Baglantili-Fikri-Mulkiyet-Anlasmasi-TRIPS>, Erişim Tarihi: 27.05.2020.